

Te bylo před 20 léty ...

(Zpracováno podle osobních vzpomínek soudruhů : V. Vacha, Fr. Plachého a M. Zahradníčka, členů komise regionálních děln. při OV KSČ)

20 let - je 20 let a i když to člověk přežil od samotných začátků okupace v roce 1939, až po slavné květnové dny v roce 1945, jen těžko se dneska dávají události této doby v hlavě dohromady a ještě tížeji na papír. Přesto se pokusíme - jak se říká v kostce - vylíčit tuto dobu podle svých zážitků a vzpomínek, vědomí si toho, že to nebude úplný a podrobný obraz 6-leté fašistické okupace a aktivního odporu našeho lidu a všech odbojových skupin proti německým uchvatitelům v okresním městě Nymburce a jeho okolí.

Nutno také říci, na samém začátku těchto vzpomínek, že dnes odstupem času, mohou se zdát některé události bezvýznamné, činy zúčastněných odbojových skupin nebo jednotlivců samozřejmé. Jen ti nejodvážnější, riskující své vlastní životy a životy svých rodin, dokázali pracovat politicky a později se zbraní v ruce bojovat proti nenáviděnému nepříteli - německému fašismu. Oni a jejich rodiny neznali dne ani hodiny, kdy může na dveře jejich bytu zabušit ruka gestapa. To by si měli uvědomit naši mladí lidé, aby si uměli vážit všech kladů a vymožeností našeho socialistického zřízení, bohatého a klidného života, a pak také ti, kteří jaksí resignovaně čekali jak to dopadne a dneska plnými doušky vychutnávají uzrálé ovoce svobody...

A nyní k samotným událostem a činnostem některých odbojových skupin.

Po odevzdání t.zv. Sudetského území buržoasní vládou ČSR Třetí Říši nastalo pro KSČ období příprav pro přechod organizací a vedoucích funkcionářů do ilegality. Bylo to koncem října 1938, kdy za účasti instruktora KV KSČ v Mladé Boleslavi, byl vypracován plán na rozdělení psacích a rozmnožovacích strojů, zásob papíru a jak rozdělit tyto věci na spolehlivá místa. Stejně tak učiněno opatření ve vesnických organizacích na stažení stranických peněz, razítek, jednatelských knih a dány zároveň soudruhům pokyny k ukrytí všeho, co by nenáviděné fašisty mohlo informovat. Tak v krátkém čase všechny naše organizace byly připraveny na domovní prohlídky, které nastaly koncem listopadu 1938 a byly nařízeny čsl. buržoasní vládou ještě před okupací zbývajícího území našeho státu. Hejtmanství a četníci byli velmi

Rudé právo. S ním byl ve spojení od začátku roku 1940 až do jeho zatčení M. Zahradníček, který výňatky z Rudého práva rozmnožoval a po cestě do práce rozšiřoval. Doposud bez zjevných ztrát pracuje dobře organizovaná odbojová skupina učitele Jana Ježka, zapojená na severočeské ilegální hnutí, která má spojení s velkým oddílem Sovětských parašutistů, z nichž několik bylo také pro případ potřeby ukryto v Městci Králové.

V roce 1943 je získáván pro ilegální stranickou práci Josef Javůrek - a proč? A. Tyll rozhodl, že poznenáhlu zpracuje oddané soudruhy v Dílnách ČSD a že je potřeba, aby někdo ze spolehlivých začal současně v topárně, a to mohl být jen Javůrek. V pokračujících letech okupace došlo v Nymburce k odhalení tří ~~illegálních~~ ilegálních skupin KSČ vyvíjejících největší činnost proti okupantům, a to za pomoci nymburských konfidentů. Zatčení, vyslýchání a nakonec popravení byli soudruzi: Koděra, Náchodský, Ouhrabka, Homola, A. Kalpr a ostatní na něho zapojení.

Psota Karel a další odsouzení a odvezení do koncentračních táborů. Tímto zátahem gestapa se značně zvýšila opatrnost v řadách ilegálně pracujících komunistů. Gestapo mělo svoje pomahače všude, i na malých vesnicích. Nymburk je přece jen malé město a tím ztížen i osobní styk ilegálních pracovníků. Naše skupina neměla psací stroje ani hektograf, protože poslední byly soudruhy z obavy před vyzrazením naházeny do Labe a to těsně před domovními prohlídkami. Muselo se začít pracovat osobním stykem s jednotlivci, vyhledávali se další schopní soudruzi pro ilegální práci. Tak při práci v Dílnách, topárně a na vesnicích jsme již viděli KSČ v obrysu několika desítek lidí po celém nymburském okrese. Proto když došlo v srpnu 1944 k Slovenskému národnímu povstání, urychlila a upřesnila se ilegální činnost na našem okrese. Dochází k prověřování nár. socialisty Ing. V. Boháče, soc. demokrata J. Ladry, a bezpartijního JUDr. Brožka. Přistupuje se k výběru prvních členů revolučního ONV, a to: A. Tyll, J. Javůrek, V. Vách, Ing. V. Boháč, JUDr. Brožek a J. Ladra. Okres byl rozdělen na obvody pro založení revolučních MNV a tyto úseky do konce roku 1944 zpracovány a tak bylo založeno 27 revolučních MNV. Každý MNV měl vždy nejvíce 5 členů z komunistů a ostatních politických stran.

V březnu 1945 dostává Zahradníček příkaz k zhotovení letáků vyzývající německé vojáky ke kapitulaci a k natištění legitimací pro členy revolučního ONV. Oboje zhotovuje v tiskárně L. Fialy. Poslední letáky proti marnému odporu okupantů a zbytečnému

prolévání krve tiskne v dubnu v Hrádkově tiskárně. V dubnu 1945 se projednává otázka zásobování pro případ ozbrojeného boje a zastavení dopravy. Do společné schůze již Národní fronty revolučního ONV je pozván ředitel Hospodářského družstva J. Sejbal k provedení opatření, aby zásoby obilí a mouky rozložil na různá místa, aby je Němci nemohli ukrást a stejně tak aby zařídil výkup masa. Tak byla v okrese pro první měsíce osvobození zajištěna zásoba potravin. To se již projevovala větší odhodlanost, proto jsem se již také neobávali prozrazení ze strany ředitele družstva. Ukázal se jako energický, nebojácny člověk, zásoby skutečně zabezpečil.

Bližící se konec Hitlerovy slávy donutil také kolínské gestapo, aby po své činnosti zahladilo stopy a tak v měsíci březnu 1945 začalo v kolínské elektrárně páliť písemný materiál pod přísným dohledem strážního oddílu příslušníků SS. O tom se dozvěděl Zahradníček, který prostřednictvím zaměstnance v elektrárně pracujícího, jeho znal pod jménem Vířda a věděl o něm jen že je komunista, převzal od něho několik již ohořelých fasciklů. Tyto spisy v květnu 1945 předl lidovému soudu v Nymburce a na základě těchto dokladů bylo učiněno okamžité zatčení udavačů a pomahačů gestapa v samotném okrese Nymburk.

Když bylo slyšet děla za Krkonošemi, Němci začali provádět opevnění Nymburka. Tisíce lidí kopalo zákopy, mobilizovali je z vesnic, přitom podmínovali mosty přes Labe a některé důležité budovy a v nymburské realce bylo asi 800 mužů s lehkými zbraněmi. V posledních měsících války naše organizační činnost byla stále živější. Navázali jsme styk s partyzánskou brigádou maršála Tito. Jednou ze spojek byl Zahradníček prostřednictvím partyzána Anseloviče Božo, dále s Chorvaty a partyzánskými oddíly komunisty Hložka v polesí Loučeň-Jabkenice. Při stálém sledování pohybů německých jednotek, přes tajný poslech na telefonu okresním hejtmanem Bažantem, jsme věděli, že Němci až budou utíkat, chtějí všechno zničit.

2. Května měla být schůzka členů revolučního ONV v kanceláři JUDr. Brožka v 8,00 hodin ráno. To již bylo známo, že Hitler je mrtev. V tom jak jedou Vach a Boháč přes náměstí, rychle za nimi vyběhl hejtman Bažant a sděluje, že německý plukovník dal telefonický rozkaz četám vojska uzavřít náměstí v Nymburce a co je tam živého postřílet. Na náměstí v této době se totiž shromáždila mládež, která chodila na zákopové práce.

Sběhli se i další občané a radostně dávali na jevo, že v Berlíně je již Rudá armáda. Na schůzce jsme se rozhodli, že musíme Němcům ukázat svou sílu než dojde na náměstí k masakru obyvatelstva. Sestavili s jím jsme pro německého velitele plukovníka von Otte podmínky, které zněly :

lhned stáhnou vojsko do ubykací, zastavit zákopové práce a lidi propustit domů, podmínované mosty a veřejné budovy zabezpečiti, aby nebyly zničeny. Z druhého na třetího května však nymburští soudruzi sami přesekali zápalné kabely, protože němcům jsme nevěřili. Po poradě se soudruzi odebrali na německé vojenské velitelství, které bylo v hotelu Praha. Boháč a Brožek uměli dobře německy, Vach je doprovázel. Při jejich příchodu Němci byli deputací překvapeni a značně rozčileni. Když Boháč ostře říká, je-li pravdou že chtějí střílet do lidu a německý velitel odpovídá, že je to rozkaz z Velichovk (štáb Schörnerovy armády), otevřeně se soudruzi prohlásili za revoluční ONV a upozornili velitele, že nyní co zde stojí, Dílny ČSD a topárna zahajuje stávkou, aby dal ihned rozkaz ke stažení vojenských hlídek. Německý plukovník to před nimi učinil telefonicky a přistoupil i na ostatní podmínky. Měli jsme pravděpodobně štěstí, že to byl Rakušák a ne zažraný nacist. Lidé, shromáždění na náměstí se nějak dozvěděli, že soudruzi byli na německém velitelství a když po jednání vyšli na ulici, hrnuli se k nim s otázkami a tak chtěj - nechtěj vzali z jednoho krámu stůl a uspořádali tábor lidu na náměstí. Tábor zahájil JUDr. Brožek a Vachovi předal slovo. Byl oznámen výsledek jednání s Němci a podána zpráva o zahájené stávce v Dílnách, kde již od rána vše potřebné zajišťovali Tyll a v topárně Javůrek. Za jáso tu lidu tito zástupci revolučního ONV vyhlásili Československou republiku.

Popravdě řečeno, Třetí Říši na nymburském okrese začali bourat Dílnáci, kteří ve středu 2. května s ranním nástupem do práce zahájili stávkou. Byla to přímá reakce na dřívější politickou práci ilegálních skupin KSC a na výzvu Čsl. vlády v Košicích z minulého dne. Rozhodnutí to bylo veliké. V Dílnách byla vytvořena revoluční závodní rada, kterou vedli komunisté Barvinský a Krupička a soc. demokrat Ladra. V topárně zase komuniste Javůrek a další. Zprvu byl na jednotlivých pracovištích klid, dělníci v debatách odhadovali situaci, hlídky střežili okolí závodu ... Už se asi těžko někdy zjistí, kdo vykřikl : " Německo padlo - nápisy dolů " !

Lakýrníci jakoby byli připraveni. Radostněji nikdo z nich se po 6-ti letech nechopil svého "péra" jako v tento okamžik. Přišli síce jednotlivci s rozkazy, aby se zahájila práce, ale odpověď Dílnáků byla vždy jasná a rozhodná: Jedinou představitelkou musí být pro nás Čsl. vláda v Košicích a představitelé moci na okrese - revoluční ONV. Lidé ve městě z ranního projevu Vachova síce věděli, že Dílnáci stávkují, ale co se děje dále, o tom informací neměli. Teprve když kdosi křikl přes plot na Boleslavské ulici, že je konec Německa, aby se vyvěšovali vlajky, celý Nymburk povstal. Výzva se šířila lavinovitě. Vlajky a prapory na střechách rostly jako houby po dešti a stím mizely i německé názvy a firmy. K polední ulice tonuly v záplavě státních vlajek a kdo ještě váhal s přelepením nebo zamalováním německých nápisů, ten kvapně doháněl. Náměstí se stalo opět cílem velkých zástupů občanstva i z okolních vesnic. Rty všech byly němé, jakoby v dalším očekávání. To proto, že radio hrálo jako jindy německé marše, noviny z Prahy přišly jako obyčejně. Každému bylo zřejmé, že velké události na sebe nenechají dlouho čekat, ale jistoty nebylo. Jak se také zjistilo, u okres. hejtmána Bažanta, v akci vlajkování a rušení německých nápisů je Nymburk v tento den - středu 2. května - osamocen. Není dosud zpráv, že by ještě někde jinde byl podobný stav. Také velitel místních německých četníků přinesl rozkazy, že za všech okolností musí být obnoven původní stav.

Bylo již skoro ke třetí hodině odpolední, nálada lidí byla tlumena tou hroznou nejistotou. Nadějný začátek - ráno v Dílnách ČSD - měl odpoledne na náměstí svůj smutný konec. Jednoho německého nižšího velitele rozzuřila vyvěšená rudá vlajky na Havrdově hostinci komunistou Dandy Vlčkem. Ve svém vzteku dal zatknout a odvést hostinského Havrdu, ač chudák byl v tom nevině. Zatýkáni rychle pokračovala a během 2 hodin byly vlajky ze strachu před dalšími represáliemi se strany Němců z budov sejmuty. K večeru pak okresní hejtmán vydal provolání k veřejnosti, aby byl zachován klid a že ozdoba domů a oděvů zatím Z A T Í M odpadá.

Tento den byl však naplněn i obavami, neboť revoluční ONV vystoupil z illegality a počal na jednotlivých nebezpečných místech zasahovat. Byly obavy, že v noci 4 gestapo bude řídit. Třetí Říše však měla pod drtivými údery Rudé armády z posledního a i gestapo mělo jiné starosti, než se zdržovat událostmi v Nymburce.

Noc však proběhla bez zásahu ze strany Němců. Revoluční ONV a "zasvěcení" bděli po celou noc pro všechny případy.

Ve čtvrtek 3. května ráno byli i ostatní na svých místech. Revoluční ONV opět zasedl v úřadovnách Hospodářské záložny k poradě, aby zvážil včerejší situaci a rozhodl o dalších opatřeních a akcích na okrese k našemu osvobození. V Dílnách ČSD se situace podstatně přelostřila. Osazenstvo dosálo od německého vedení výzvu k zahájení práce. Nestane-li se tak, budou Dílny obsazeny vojskem a bude sáhnuto k vážným protisabotážním opatřením - smrt zastřelením. Lhůta dána do 16,00 hodin. Dílnáři však již svoje kostky vrhli a na tom zůstalo. Pracovat se nezačalo a každý Dílnák sháněl se po něčem šikovném do ruky, pro všechny případy, kdyby wehrmacht začal opravdu jejich závod obsazovat.

Pátek - 4. května ještě zřetelněji se ukázalo, že Nymburk povstal proti Třetí Říši tak trochu předčasně, i když situace na frontách říkala, že katastrofa německých armád je zpečetěna a nedá se již zadržet.

Ráno a odpoledne už zase běhali strážníci po ulicích a vybízeli k obnovení původních německých nápisů. Nedalo se nic dělat, než uposlechnout. Nešlo to však tak rychle jako s tím zamalováním. Mnohý si práci rozdělil ještě na příští den a dobře udělal, protože přišla sobota - 5. května, očekávaný den osvobozujícího povstání celého národa.

Sobota - 5. květen -